

En man föll från kungstornet – Mord med spanska inbördeskriget i bakgrunden

Introduktion

Av Martin Fahlgren

I februari i år (2024) kom en intressant svensk deckare – *En man föll från kungstornet*.

Det mord som är bokens huvudtema utspelar sig mot bakgrund av inbördeskriget i Spanien. Detta blir extra levande eftersom författaren har kompletterat intrigen med en mängd dokumentärt material, där vi får stifta bekantskap med många verkliga personer som verkade i Spanien under inbördeskriget. Många av dem blev offer för den stalinistiska terror som gick ut på att krossa alla organisationer och individer som kämpade för en verklig social revolution och/eller bara var kritiska mot den politik som den stalinistiska Kommunistiska internationa-len och de stalinistiska kommunistpartierna förde i (och utanför) Spanien.

Genom att boken på så sätt till stor del baseras på verkliga människoöden, så blir den inte bara en vanlig deckare, utan den ger också läsaren en värdefull inblick i den verkliga historien.

Här har vi samlat information om boken, bl a en recension och ett par författarintervjuer, samtidigt som vi separat publicerar ett bokkapitel som exemplifierar hur författaren väver in dokumentärt material i den uppbyggda intrigen.

Först återges här bokens baksidestext som kortfattat presenterar boken och dess politiska bakgrund. Sedan följer recensionen och de två intervjuerna. Allra sist ges lästips med bl a en länk till det ovannämnda bokutdraget.

Baksidestexten

Sommaren 1936 genomförde den spanska militären en kupp mot den demokratiskt valda regeringen. General Franco, kuppledaren, fick stöd av Hitlers Tyskland och Mussolinis Italien. Övriga länder i Europa kom överens om att inte blanda sig i. Tusentals frivilliga reste dit för att försvara demokratin. De flesta var arbetare och socialister, anarkister eller kommunister. Samtidigt inleddes Stalins terror i Sovjetunionen och överfördes snart till Spanien. Agenter infiltrerade myndigheter och skapade hemliga fängelser. Tusentals socialister och kommunister drabbades av mord, fängelse och tortyr.

Hur det skulle ha kunnat gå till om även svenskar som rest till Spanien för att kämpa mot fascismen hade drabbats av den stalinistiska terrorn gestaltas i den här romanen. Marta, Adrian, Nils, Georg och Ivar är fiktiva gestalter som placerats i tidstypiska sammanhang.

Dokumentärt material har vävts in – ur vittnesmål från några som överlevde och från *Folkets Dagblad* och *Arbetaren*, de enda i Sverige som publicerade nyheter från spanska inbördeskriget (1936-39) som inte var präglade av stalinismen eller borgerligheten.

Per-Olof Mattsson som skrivit romanen är litteraturvetare vid Stockholms universitet och disputerade 1989 på en avhandling om Rudolf Värnlund. Han har framför allt forskat och skrivit om nordisk litteratur under första hälften av 1900-talet, bl.a. om Eyvind Johnson, Sigfrid Siwertz, Artur Lundkvist, Ingeborg Repling Hagen, Martin Andersen Nexø och Maria Sandel. Han är medlem i det nordiska nätverket för forskning om arbetarlitteratur och ordförande i Eyvind Johnson-sällskapet. Bland hans senaste utgivna arbeten finns Maria Sandels litterära landskap (2023) och Martin Andersen Nexø: den nordiska arbetarlitteraturens pionjär (2017).

Svensk noir-deckare i skuggan av spanska inbördeskriget

Bokrecension av Per Leander

Ur *Internationalen*

En död Spanienfrivillig hittas på Kungsgatan i Stockholm vilket blir början på en mordgåta där spåren leder ut i världen.

Per-Olof Mattssons politiska spänningsroman *En man föll från kungstornet* (Bokförläggarna Röda Rummet, 2024) känns som en hårdkokt noir-deckare med alla de rätta ingredienserna från den tidsepok då den utspelar sig. Det är 1930-tal i Sverige och långt borta, men samtidigt väldigt nära, utkämpas det spanska inbördeskriget mellan den demokratiska republiken och Francos fascister, men också mellan stalinister, trotskister och anarkister sinsemellan.

Berättelsen tar sin början med att kroppen av en död man hittas nedanför ett av de nybyggda kungstornen på Kungsgatan i Stockholm, vilket då var Europas högsta skyskrapor. Mannen visar sig vara en tidigare Spanienfrivillig med kopplingar till Socialistiska partiet, alltså de så kallade Kilbomkommunisterna som brutit med Stalins Sovjet.¹ Den kvinnliga privatdetektiven Marta Johansson får i uppdrag att utreda vad som egentligen hänt. Var det en olycka, självmord eller ett mord?

Marta Johansson är själv inte speciellt politiskt intresserad, men med hjälp av olika kontakter kommer hon fördjupa sig i de politiska intrigerna inom arbetarrörelsens olika radikala förgreningar och kommer så småningom ett par utländska agenter med oklar hemvist på spåren. Verkliga historiska personer flimrar också förbi som socialisten August Spångberg, diplomaten Aleksandra Kollontaj och författaren Martin Nexø.

Det gamla Stockholm, eller rättare sagt det hypermoderna Stockholm då händelserna utspelar sig, är en central plats i boken och levandegörs med gatubeskrivningar, spårvagnsresor, biografier, kaféer, nattklubbar och restaurangbesök. Vi får också följa med Marta Johansson på spaningsuppdrag till Östersund och Köpenhamn. Spanien är ständigt närvarande som ett orosmoln i fjärran genom rapporter från kriget och nyheter om arresteringar och försvinnanden.

¹ Se [Socialistiska partiet och spanska inbördeskriget](#) av Bernt Kennerström.

I slutändan blir mordgåtan i Stockholm bara en liten pusselbit i det stora spelet mellan de mäktiga krafter som är på väg att slita Europa i stycke och kasta dess befolkning ut i ett nytt fruktansvärt världskrig.

Om P-O Mattssons nya roman om svenskar i skuggan av spanska inbördeskrigets tragedi

Ur *eFOLKET*

P-O Mattsson – välkänd inom den socialistiska vänstern och litteraturvetare som har skrivit en hel del om Rudolf Värnlund, Eyvind Johnson, Martin Andersen Nexø och Maria Sandel – har nu kommit med en roman, **En man föll från Kungstornet**, som bygger på händelser under spanska inbördeskriget.

Per Olof Larsson har intervjuat honom om hans nya bok. (intervjun från)

Larsson: Kan du berätta om boken?

Mattsson: Intresset för spanska inbördeskriget och den stalinistiska repressionen mot vänstern började när Ken Loachs film *Land and Freedom* kom. I Proletären skrevs det förfärliga saker. Jag skrev då en hel bilaga i Internationalen om påhoppet på Loachs film och de lögnen som återigen spreds om att vänstersocialisterna i POUM och anarko-syndikalisterna samarbetade med Franco.² Så ämnet har ju funnits med mig länge. Då och då dyker det också upp en fullständigt okritisk hållning till internationella brigaderna. Problemet var ju att de leddes helt från det urartade Komintern och Stalin.

Jag läste för ett par år sedan en ny dansk bok av Mårten Møller om de danska brigadisterna (*De glemtes hær. Danske frivillige i den spanske borgerkrig*, 2017). Han hade varit i Moskva och gått igenom arkiven och vad som finns där. En intressant bok för den handlar också om norrmän och svenskar och skandinaverna revolterade gång på gång mot de hårdföra tyska stalinister som ledde Thälmann-bataljonen.³

Konflikterna inom det republikanska lägret ledde till det som kallas för majdagarna i Barcelona 1937. När stalinisterna genomförde en provokation mot telefoncentralen som då var i händerna på syndikalisterna vilket ledde till fyra-fem dagar av våldsamma strider i Barcelona.⁴

Sen följde repressionen speciellt mot vänstersocialisterna i POUM. Det hade redan annonserats i slutet på 1936 att en utrensning av trotskister och anarkister skulle genomföras i Spanien. CNT och anarkisterna i FAI⁵ drabbades också men de var för starka för att man skulle helt och hållet undertrycka dem. POUM:s medlemmar fick kämpa för livet för att komma undan, ofta med hjälp av syndikalister och anarkister.

Jag föreställde mig hur det skulle ha varit om en svensk arbetare som tillhör Socialistiska partiet, alltså Kilboms parti, om han som frivillig i Spanien hade anslutit sig till POUM:s milis. De svenska socialister som var i Spanien var annars med i [den anarkistiska] Durutti-kolonnen, så det är ett fiktivt inslag.

Det är hela bakgrunden till boken och sen finns det en mordhistoria med slut i Stockholm och en kvinnlig detektiv som följer vad som händer i *Folkets Dagblad* och *Arbetaren* där de

² Den svenska vänsterdebatten om filmen finns på marxistarkivet: [Land och frihet - recensioner och debatt](#). Se även [Land och frihet – Recensioner och debatt i spansk press](#)

³ Se [De glömdas armé](#) av Per-Olof Mattsson

⁴ Se Pelai Pagès; [Majhändelserna i Barcelona 1937 och deras för- och efterspel](#)

⁵ CNT en anarkosyndikalistisk facklig centralorganisation, FAI en viktig anarkistisk organisation.

riktiga nyheterna fanns.⁶ Den kvinnliga detektiven åker också vid ett tillfälle till Köpenhamn som var en viktig mellanstation för de svenska frivilliga. Det finns mycket om Stockholm från 1937 med Kungsgatan som centrum. Hon besöker vid ett tillfälle även Östersund. Jag har varit noga med att ta reda på detaljer just från den tiden.

Det är alltså en fiktiv historia med starka dokumentära inslag med mycket referenser till konflikterna i Stockholm och i Sverige.

Ny roman utspelar sig under spanska inbördeskriget

Per-Olof Mattsson intervjuad av Marco Jamil Espvall

Ur *Internationalen*

Tusentals frivilliga reste från olika länder till Spanien på 30-talet för att kämpa mot fascisterna i spanska inbördeskriget. Många av dem drabbades av Stalins terror som överfördes från Sovjetunionen till Spanien. Per-Olof Mattsson har skrivit en roman som handlar om några fiktiva svenska antifascisters öden. Dokumentärt material från vittnesmål av dem som överlevde terrorn har vävts in.

Södra och Norra Kungstornet. Foto: Holger Ellgaard. Licens CC BY-SA 3.0.

Vad är det för bok du har skrivit, Per-Olof Mattsson?

– Det är ett slags kriminalhistoria med spanska inbördeskriget som grund. En man knuffas nerför ett av Kungstornen i Stockholm. En kvinnlig privatdetektiv som i hemlighet arbetar åt en poliskommissarie är huvudkaraktär. Kvinnor var ju inte tillåtna i polisen 1937. Mannen visar sig ha varit i Spanien som frivillig i den vänstersocialistiska organisationen POUM:s milis. Hans kamrat hålls kvar och när han återkommer till Sverige uppträder han på möten

⁶ På marxistarkivet finns utdrag ur dessa tidningar, t ex: [Socialistiska Partiet och POUM](#), [Processen mot POUM - Artiklar ur Folkets Dagblad och Arbetaren](#), samt Ture Nermans artikelserie [Spansk resa våren 1937](#).

och berättar om stalinisternas förräderi. Det är bakgrunden till varför han mördas.

– Det finns mycket dokumentärt material och mycket av tidstypiska företeelser i Stockholm, Östersund och Köpenhamn. Den kvinnliga privatdetektiven löser till slut fallet.

Per-Olof Mattsson är litteraturvetare i Stockholm och välkänd för läsare av Internationalen, där han ofta skrivit om andras böcker. Nu har han debuterat som skönlitterär författare med boken *En man föll från kungstornet – en politisk historia* (Bokförläggarna Röda Rummet).

Varför ville du skriva den här boken?

– Jag har ju under årens lopp läst mycket om vad som hände i Spanien. Repressionen mot vänstern i Spanien, POUM, syndikalisterna i CNT, anarkisterna i FAI och andra, blev både en utväxt på skenrättegångarna i Moskva och det som definitivt förde över stalinismen på kontrarevolutionens sida.

– Utöver det har jag som litteraturvetare sysslat mycket med 1930-talet och känner mig ganska hemma i det årtiondet. Dessutom finns det en idealisering och heroisering av internationella brigaderna som styrdes från Moskva som jag är trött på. CNT:s och POUM:s miliser var de som bemötte kuppörsöket och slog tillbaka det, men det får mycket lite uppmärksamhet numera.

– För några år sedan kom en dansk forskare, Morten Møller, som gick igenom materialet i Moskva om de danska brigadisterna, med mycket nytt material om tillståndet inom brigaderna. Där utövades också mycket repression och sovjetiska ditskickade militärer och folk från tyska kommunistpartiets militärapparat styrde och ställde. Møller dokumenterar skandinavernas revolter mot ”preusseriet” från tyska officerare.

Har du fått några reaktioner ännu?

– Jag har inte hunnit få så många reaktioner ännu förutom en bra bit över hundra ”gilla” på Facebook. En del är förvånade över att jag plötsligt skrivit en fiktiv berättelse. Det kommer säkert en del reaktioner både på innehållet – någon kalenderbitare kommer nog hitta någon liten miss – och synpunkter på att jag skrivit ett slags deckare med många traditionella inslag från den genren. Det var roligt att leka med det, även om jag sällan läser deckare.

Lästips

Per-Olof Mattson: [Katia Landau grips](#). Ett kapitel ur *En man föll från kungstornet*

Allmänt om inbördeskriget

Fernando Claudín: [Den olägliga revolutionen \(Spanien 1936-1939\)](#) (en ganska kortfattad men läsvärd artikel, vars förf. var en f d ledande spansk kommunist som deltog i inbördeskriget)

Burnett Bolloten: [Spanska inbördeskriget: Revolution och kontrarevolution](#) (grundlig dokumentation och analys av det som sker i den republikanska zonen under inbördeskriget).

Pelai Pagès: [Katalonien i krig och revolution, 1936-1939](#) (om inbördeskriget särskilt från Kataloniens horisont, där sammanstötningarna mellan stalinister och anarkister/POUM blev som hårdast)

Om internationella frivilliga, bl a i POUM-milisen

Andy Durgan: [Med POUM - Internationella frivilliga vid den aragonska fronten \(1936-37\)](#).

Per-Olof Mattsson: [De glömdas armé](#) och [Svenska anarkister och syndikalister i spanska inbördeskriget](#)

Speciella människoöden – som även tas upp i Mattsons roman

Hans Schafranek: [Kurt Landau](#)

Boris Volodarsky: [Mordet på Kurt Landau](#) och [Mordet på Rudolf Klement](#)

Tidsdokument:

André Gide. [G. P. U.-metoder](#)

Kurt Landau: [Den spanska revolutionen 1936 och den tyska revolutionen 1918-19](#)

Katia Landau: [Stalinistiska mördare](#). Om mordet på Kurt Landau (som behandlas i boken)

Terence Phelan (Sherry Mangan): [Flykten från Barcelona](#) (artikelförfattaren är en av de många verkliga personer som förekommer i P-O Mattsons bok)

Dåtida svensk vänsterpress:

[Om spanska inbördeskriget](#) (artiklar ur tidningen *Avantgardet* 1937)

[Avantgardet om spanienrörelsen](#)

[Socialistiska Partiet och POUM](#) (artiklar ur dagstidningen *Folkets Dagblad*)

[Processen mot POUM - Artiklar ur Folkets Dagblad och Arbetaren](#).

[Mördade spanska revolutionärens minne ska firas](#) (ur *Folkets Dagblad*)

Ture Nerman: [Spansk resa våren 1937](#)

August Spångberg: [Spanien i revolution](#) (broschyr från 1937 – Spångberg förekommer även i Mattsons roman)